

tivity formation. It is presented the main ideas of the prominent pedagogue as for the independence in education. It is given the author's interpretation of his vision on Borys Grinchenko's didactic contribution in the independence in education.

Key words: future teacher's independence, independence in educational activity, independence formation, Borys Grinchenko's pedagogical heritage.

Чернуха Н.М.,

завідувач кафедри теорії та історії педагогіки

Гуманітарного інституту

Київського університету імені Бориса Грінченка,

доктор педагогічних наук, професор

ІНДИВІДУАЛЬНА ТРАЄКТОРІЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ: ЖИТТЕДАЙНІ ІДЕЇ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

У статті проаналізовано сучасне трактування підходів Бориса Грінченка до індивідуальної траєкторії розвитку особистості та місце інтеграційної взаємодії в процесі підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: індивідуальна траєкторія, сучасна гуманітарна освіта, вища педагогічна освіта, інтеграція, домінанта.

Повноцінне життя людини можливе лише у злагодженому співіснуванні з навколишнім світом. Саме тому часто говорять про життєву гармонію, інтеграцію, які визначають різнобічний розвиток суб'єкта завдяки пізнанню, переживанню ним світу та орієнтації стосовно поведінки й діяльності в ньому, тобто забезпеченні успіху в житті кожної особистості [2, 16].

«...Людині... треба підпори, їй треба знати, що вона не сама...», — писав свого часу Борис Грінченко. І це дійсно так, бо, як свідчить життєва практика, кожній особистості, починаючи з дитинства і до зрілості, вкрай необхідно постійно перебувати у просторі спілкування, професійного розвитку, життєвої, особистісної самореалізації тощо.

Поділяємо думку відомого вченого академіка НАПН України І.Д. Бега про те, що комунікація людини зі світом у часовому діапа-

зоні звично осмислюється у категоріях «теперішнє» і «майбутнє». Життя людини, з одного боку, спрямоване на задоволення потреб у самозбереженні й самозабезпеченні. Вона може повністю розчинитися у турботах про ці насущні проблеми, а отже, обмежити власне життя лише теперішнім. Якраз задля задоволення згаданих спонук, тобто для особистої користі, людина все більше підкорює світ. Утилітарно спрямоване підкорення нею довкілля призводить до того, що базовий зміст її життя зводиться загалом до вимог індивідуальної самореалізації. При цьому вибір людиною певного роду занять ґрунтується виключно на теперішньому переживанні. З іншого боку, природа людини як свідомої особистості змушує її не обмежуватися теперішнім, а замислюватися над власним майбутнім крізь призму віддалених ідеалів, цілей та суспільно значущих планів стосовно життєвого шляху [2, 16–17].

Варто зазначити, цінності не передаються як знання. Шлях засвоєння цінностей перебуває в площині емоційного досвіду, пам'яті серця тощо. Адже повнота переживань кожного моменту життя, здатність задовольнятися ним відкривають людині багатогранність зв'язків зі світом, розвивають бажання роздумувати про сенс життя як про найвищу цінність, що, безперечно, найбільш вдало проходить саме в активній та інтеграційній взаємодії, зокрема у вищій школі, і є суттєвим підґрунтям забезпечення сучасної мобільності молоді.

У свою чергу Борис Грінченко, видатний український педагог та громадський діяч, упродовж всього свого життя багато уваги приділяв активній позиції кожної людини, її здатності бути орієнтованою на успіх, результат своєї життєдіяльності. Ідеї митця є актуальним і сьогодні.

Звісно, кожен самостійно вибудовує свою ієрархію цінностей і важливо, щоб головним принципом ставлення до інших людей була саме толерантність, яка інтегрує низку особистісних рис успішної і порядної людини.

Цікаво, що, на думку Марії Грінченко, дружини Б. Грінченка, поряд особистими цінностями не роздільно мають існувати й патріотичні. У своєму листі до чоловіка вона пише: «Ми любимо один одного, у нас тепер одна душа, але любов до України, спільна праця на користь їй ще дужче з'єднають нас і дадуть силу перемогти усе...» (1883 р.) Ці слова знову і знову орієнтують кожного із нас на причетність до спільної справи на благо нашої України.

Найбільш сприятливою для успішного індивідуального розвитку кожної особистості, на нашу думку, є саме гуманітарна освіта.

Без сумніву, сучасна гуманітарна освіта об'єднує людей, інтегрує їх. Вона є толерантною за своїм потенціалом, долає спеціалізацію, яка нерідко всіх роз'єднує. До цінностей гуманітарної освіти цілком закономірно можемо віднести толерантність як здатність людини розуміти та цінувати культури різних народів та епох, вміло користуватися словом для розуміння, взаємодії та співробітництва.

Багаторічна освітня практика свідчить про те, що гуманітарна освіта, в основі якої лежить любов до слова, розвиває в людині любов до пізнання, створює умови для формування толерантності як інтеграційної якості успішної особистості. Аналізуючи освітню практику за останні 10–20 років, дозволимо собі стверджувати, що головним чинником у сучасній гуманітарній освіті є цінність, яка базується на інтеграції у людських відносинах як безперервний зв'язок поколінь, як збереження класичних культурних сенсів та створення нових, сучасних.

В історико-педагогічному контексті вищої педагогічної освіти XXI ст. діяльність педагогів, вчених та їхня орієнтація на діалоговий стиль викладання, на інтеграцію в освіті розглядаються як педагогічний факт та об'єкт сучасного науково-теоретичного осмислення.

Багаторічною практикою доведено, що духовний досвід, основні моральні аспекти навчання та виховання найбільш ефективно передаються не через слова, поняття та повчання, а перш за все через спосіб поведінки, дії, котрі дозволяють вибирати активну позицію в будь-якому соціумі.

Зауважимо, в сучасній освітній практиці інтеграційна взаємодія, діалогова позиція педагога, вихователя, наставника, їхня активна діяльність саме в інтеграційній площині, стає необхідною умовою успішного професійного становлення майбутнього фахівця та забезпечення упродовж всього життя успішної мобільності як професійної, так і життєво особистісної.

Аналіз досліджень визначних вчених дає можливість виділити наступні домінанти вивчення проблеми інтеграції й діалогу в освіті та визначити їх як способи забезпечення успішної самореалізації особистості.

Домінанта перша — підвищення інтересу суспільства, науки, зокрема філософії, до людини як суб'єкта пізнання і діяльності при-

звело до актуалізації інтересу до діалогу, прагнення його усвідомленого пізнання, володіння пояснювальною і передбачувальною силою.

Домінанта друга — інтеграційні процеси в освіті значно розширили термінологічний смисл поняття «діалог», який дав назву діалоговому стилю навчання і став об'єктом педагогічних досліджень.

З погляду філософії діалог — це специфічний спосіб реалізації сутності людини, всезагальне визначення гуманітарного спрямування, його неподільного початку; унікальний всеосяжний спосіб існування культури і людини в ній, ситуація пошуку і смислу цінностей. Важливо зазначити, що саме в атмосфері діалогу відбувається становлення людини, формування її духовний цінностей. Таким чином, в проблематиці освіти діалог розглядається як ціль, результат і зміст освіти, спосіб пізнання дійсності, а також як дидактико-комунікативне середовище, що забезпечує рефлексію і самореалізацію людини.

Домінанта третя — потреба професійної загальноосвітньої школи, гімназій, ліцеїв та інших навчальних закладів у діалогових формах навчання і діалоговому стилі викладання. Запровадження сучасних педагогічних технологій формує потребу в педагогіці, яка володіє діалогом як необхідним, переконливим та перспективним методом.

Домінанта четверта — інтеграційний підхід до вивчення діалогу зробив його «ключем», способом становлення толерантності як поваги і прийняття культур різних народів. Діалог «відкриває» пізнання життя «як участь в діалозі» зі світом, людьми, самим собою.

П'ята домінанта пов'язана з розумінням складного впливу на внутрішній світ людини. Адже духовні цінності не можна передати шляхом пояснення, завчання, наказу, строгого контролю, зовнішнього цілепокладання. Вони формуються в житті шляхом усвідомлення життєтворчості, певним вчинком, співпереживанням, відповідальним ставленням до свого покликання.

Зазначимо, картина сучасного світу представлена сьогодні як інтеграційна цілісність — багатомірна, динамічна, метафорична за способом відображення відношень між людиною та світом. Життєва практика постійно переконує в тому, що ставлення людини до світу містить не тільки раціонально-логічну, але й емоційно-ціннісну складову.

На нашу думку, одним із найбільш продуктивних шляхів осмислення просторово-часових та сутнісних вимірів життя є інтеграційні

процеси в освіті, звернені перш за все до духовних можливостей людини, її морально-етичного та художньо-естетичного розвитку, що є суттєвим і значущим підґрунтям для успішної самореалізації сучасної особистості. Саме вони створюють найбільш сприятливі умови для успішної життєвої і професійної самореалізації кожної особистості в сучасному соціумі.

Зазначимо, поняття інтеграції не є новим. Прогресивні педагоги Я. Коменський, К. Ушинський, О. Герцен, П. Каптерев, В. Сухомлинський та ін. протягом багатьох років наголошували на важливості зв'язків між навчальними предметами для відображення цілісної картини світу та створенні умов для правильного світосприйняття, а також на необхідності узагальненого цілісного пізнавального процесу, що, без сумніву, належить до індивідуальної траєкторії особистості у будь-якому соціумі.

Останнім часом проблему інтеграції в освіті розглядали сучасні науковці такі як: І. Бех, М. Васильєв, Н. Васильєва, Т. Власенко, В. Доманський, В. Загвязинський, М. Іванчук, В. Івченко, А. Карпов, Т. Лагунова, О. Руднянська, І. Свистунов та ін.

Суть інтеграції полягає у відновленні, заповненні та створенні цілісності, що має свою структуру і певні функції. Дуже часто вона протистоїть стихійним проявам сил суспільства. Крім того, інтеграція розглядається як процес, результатом якого є досягнення єдності й цілісності, погодженості всередині системи, заснованої на взаємозалежності окремих спеціалізованих елементів.

Поділяючи думку багатьох науковців, які займаються питаннями інтеграції, взаємодії у галузі освіти, зазначимо, що на сучасному етапі її модернізації в Україні саме інтеграційні процеси є і повинні стати одними із найбільш оптимальних та ефективних шляхів реалізації завдань, поставлених перед тими, хто займається освітніми проблемами, та забезпечення успішного розвитку особистості як в умовах сьогодення, так і на перспективу.

Таким чином, можемо стверджувати, що саме гуманітарна освіта, діалогова форма навчання, інтеграційні процеси у сучасному освітньому просторі, звернені до духовних можливостей людини, її професійної та життєвої самореалізації, є одними із найпродуктивніших шляхів досягнення просторово-часових і сутнісних вимірів життя, основою формування успішної толерантної особистості, достатньо високого рівня її соціальної активності та успіху в житті.

Джерела

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. — М., 1979.
2. Бех І.Д. Життя особистості у духовному діапазоні / І.Д. Бех // Рідна школа. — 2009. — № 11. — С. 7—17.
3. Буш Г. Диалогика и творчество / Г. Буш. — Рига, 1985.
4. Галицких Е.О. От сердца к сердцу : Мастерские ценностных ориентаций / Е.О. Галицких. — СПб., 2002, — с. 19—29.
5. Гершунский Б.С. Философия образования в XXI веке / Б.С. Гершунский. — М., 1997.
6. Кільова Г.О. Використання новітніх технологій у системі навчання та виховання студентської молоді / Г.О. Кільова // Освіта Донбасу. — 2011. — № 6 (149). — с. 43—49.
7. Грінченко Б., Драгоманов М. Діалоги про українську національну справу / Б. Грінченко, М. Драгоманов. — К., 1994.
8. Мамардашвили М. Этика мышления / М. Мамардашвили. — М., 2000.
9. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / за ред. д-ра пед. наук, проф. З.Н. Курленд. — К. : Знання, 2007.
10. Ухтомский А.А. Доминанта души / А.А. Ухтомский. — Рыбинск, 2000.
11. Учитель и ученик : Возможность диалога и понимания / под общ. ред. Л.И. Семиной. — М. : Изд-во «Бонфи», 2002. — Т. 2. — 408 с.
12. Фромм Е. Гуманістичний психоаналіз / Е. Фромм // Спб. : Питер, 2002. — 544 с.

В статье проанализированы современная трактовка подходов Бориса Гринченко к индивидуальной траектории развития личности, а также место интеграционного взаимодействия в процессе подготовки будущих специалистов.

Ключевые слова: индивидуальная траектория, современное гуманитарное образование, высшее педагогическое образование, интеграция, доминанта.

The article analyzes the modern treatment of Borys Grinchenko's approaches to the individual trajectory of personality development and the place of integration's interaction in the process of preparing future specialists.

Key words: individual trajectory, modern humanitarian education, higher pedagogical education, integration, dominant.